REPRESIA ORGANIZAȚIEI RELIGIOASE „MARTORII LUI IEHOVA” DIN RSSM : ASPECTE LEGISLATIVE

CZU: 343.26:279.17(478)″1940/1950″ https://doi.org/10.5281/zenodo.7885578

Nelea CHIHAI[1]

ABSTRACT. *The Soviet occupation of a series of regions in Eastern Europe following the application of the Ribbentrop-Molotov Pact on August 23, 1939 represented the beginning of an ordeal for the population of these territories. The Church and religious cults will go through an intense process of persecution. The negative attitude of the Soviet state against the religious element will be reflected through a set of legislative acts: constitution, laws, decrees, etc. The "Jehovah's Witnesses" organization will be exposed outside the law, and its members will be subjected to a set of atrocities committed at the legislative level. The work given includes the research of legislative acts from general to particular that refer to the repression of religious cults, highlighting the repressive trajectory of the Soviet state towards the followers of the "Jehovah's Witnesses" organization.*

Keywords: *Jehovah's Witnesses, the Church, religious cults, persecution, atrocities, legislation, the Soviet state*

REZUMAT. *Ocuparea sovietică a unor serii de regiuni din estul Europei în urma aplicării Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 a reprezentat începutul unui calvar pentru populația din aceste teritorii. Biserica și cultele religioase vor trece printr-un intens proces de persecuție. Atitudinea negativă a statului sovietic împotriva elementului religios va fi reflectată printr-un ansamblu de acte legislative: constituție, legi, decrete etc. Organizația ,,Martorii lui Iehova" va fi expusă înafara legii, iar membrii acesteia fiind supuși de un ansamblu de atrocități consfințite la nivel legislativ. Lucrarea dată include cercetarea actelor legislative de la general la particular ce se referă la represia cultelor religioase, evidențiind traiectoria represivă a statului sovietic față de adepții organizației ,,Martorii lui Iehova".*

Cuvinte-cheie: *Martorii lui Iehova, Biserica, culte religioase, persecuție, atrocități, legislație, statul sovietic*

Ocuparea Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutul Herța de către statul sovietic va distorsiona habitatul oamenilor din aceste teritorii. Ruperea din Patria Mamă România și crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești va fi resimțită prin teroarea regimului odios impus societății, ce se va solda cu traumarea oamenilor din aceste teritorii. O crimă va fi interzicerea libertății conștiinței, înlocuirea valorilor strămoșești cu niște valori străine. Biserica și cultele religioase vor suporta un intens proces represiv ce fusese una dintre metodele de distrugere a elementului religios și impunerea ateismului. Martorii lui Iehova au fost supuși persecuțiilor în Uniunea Sovietică, fiind calificați ca ,,sectă ilegală". Ne propunem să cercetăm aspectele legislative din Uniunea Republicilor Sovie-

[1] Nelea CHIHAI, drd. Școala Doctorală Istorie USM, Istoria românilor (pe perioade), e-mai: nelea.cogilnicean1995@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1608-6318

tice Socialiste prin care se consfințea impunerea ateismului și persecuția cultelor religioase; să identificăm procesul represiv al statului sovietic față de organizația „Martorii lui Iehova" din RSS Moldovenești, evidențiind principalele legi, decrete, documente prin care a fost subminată credința. Vom avea ca reper lucrările lui Valeriu Pasat, Nicolae Fuștei și alți cercetători din Republica Moldova, precum și cercetări internaționale ale lui M. Odințov, C. Berejko etc. cu referire la istoria oranizației religiose „Martorii lui Iehova" și represia acesteia. Ne vom referi la spațiul URSS, îndesebi RSS Moldovenești, de la creare până la destrămare.

Legea fundamentală în URSS este Constituția. Normele constituției au cea mai înaltă forță juridică, în timp ce celelalte norme de drept civil au forță diferită în funcție de formă (lege, decret, hotărâre guvernamentală etc.). Natura fundamentală a relațiilor sociale corespunde sistemului subiecţilor acestor relaţii. La nivel constituțional va fi legiferată separarea Bisercii și cultelor religioase de stat. În Constituția din 1926, articolul 124, este stipulat „Biserica din URSS este separată de stat și școala de biserică. Libertatea de cult și libertatea antireligiilor, propaganda este recunoscută de toți cetățenii", astfel, este interzisă propaganda religioasă. Prevederi asemănătoare se regăsesc și în Constituția din 1977, articolul 52 „Cetăţenilor URSS li se garantează, deci, libertatea de conştiinţă, au dreptul de a profesa orice religie sau de a nu profesa niciuna, să mărturisească orice religie, ori să nu mărturisească niciuna, să se angajeze în închinare religioasă sau se angajeze în propaganda ateismului. Incitarea la vrăjmășie și la ură în legătură cu convingeri religioase este interzis. [25] Acest articol este ambiguu și poate fi interpretat în folosul statului dacă are drept scop pedeapsa unui „dușman al poporului". În așa fel, la nivel constituțional este încurajată activitatea antireligioasă, ceea ce ar contravine cu articolul 125 care prevede un ansamblu de libertăți cetățenești „ În conformitate cu interesele lucrătorilor şi pentru scopuri întărirea sistemului socialist, cetăţenilor URSS le sunt garante prin lege: a) libertatea de exprimare; b) libertatea presei; c) libertatea de întrunire și mitinguri; d) libertatea procesiunilor si manifestatiilor stradale. [25] Aceeași drepturi sunt incluse și în Constituția din 1977, articolul 50 „ În conformitate cu interesele poporului şi pentru scopuri de consolidarea și dezvoltarea sistemului socialist, cetățenilor URSS le sunt garantate libertăți: de cuvânt, de presă, de adunare, de mitinguri, de procesiuni pe străzi și demonstrații. Pentru exercitarea acestor libertăți politice este garantată: asigurarea lucrătorilor și organizațiilor acestora cu clădiri publice, străzi și piețe, difuzare largă de informații, posibilitatea de a utiliza tiparul, televiziunea și radioul". [26]

Aceste drepturi și libertăți erau garantate de legea supremă, însă în URSS orice drept s-au libertate era încălcată dacă contravine ideologiei sovietice sau nu este în interesunt „statului". Astfel în Constituția din 1936, articolul 131, este menționat „Fiecare cetățean al URSS este obligat să protejeze și să întărească comunitatea, proprietatea socialistă, ca sacră și fundament inviolabil al sistemului sovietic, ca sursă de bogăție și puterea patriei, ca sursă de viață prosperă și culturală pentru

muncitori. Persoanele, care atacă comunitatea, proprietatea socialistă, sunt dușmani ai poporului.” [25] În Constituția din 1977 este menționat, articolul 62 „Cetățeanul URSS este obligat să protejeze interesele statului sovietic, să contribuie la întărirea măreției și autorității statului. Apărarea patriei socialiste este o datorie sacră a fiecărui cetățean al URSS. Trădarea patriei este cea mai gravă crimă împotriva poporului.” [26] Respectiv Organizația religioasă „Martorii lui Iehova” vor fi calificați drept „dușmani ai poporului”, „elemente antisovietice” din motiv că ideologia confesională include nerecunoașterea statului ca formă de organizare socială, numește sistemul socialist „creația diavolului”. Totodată, Martorii lui Iehova nu votau, din această perspectivă sunt învinuiți pentru faptul că nu-și onorează îndatoria sacră față de „patrie”- pe care nu o recunosc. [21, pp. 95-124].

Alte prevederi constituționale este obligativitatea serviciului militar, participarea la război pentru „apararea patriei”. În Constituția anului 1936, articolul 132, este menționat „Serviciu militar obligatoriu este lege. Serviciul militar în rândurile forțelor armate ale URSS reprezintă datoria onorabilă a cetățenilor URSS. [25] Aceeași prevedere se regăsește și în Constituția din 1977, articolul 63 „Serviciul militar în rândurile forțelor armate ale URSS - o datorie onorabilă a cetăţenilor sovietici”. [25] Din perspectiva acestor prevederi constituționale, Martorii lui Iehova sunt considerați „dușmani ai poporului”, deoarece refuză înrolarea în armată, participarea la război și la alte acțiuni ce presupun violență. [9, p.27]. Conform constituției din 1977, articolul 133 trădarea de patrie este o crimă împotriva poporului „Trădarea patriei: încălcarea jurământului, trecerea de partea inamicului, deteriorarea puterii militare a statului, spionajul”. Sediul Organizației religioase „Martorii lui Iehova” se află la Brooklyn, New York, SUA de aceea Martorii lui Iehova vor fi prezentați ca „spioni americani”, elemente străine” ce s-ar echivala cu învinuirea de spionaj, trădare de patrie. Totodată Martorii lui Iehova vor fi acuzați și de răspândirea elementelor filoromânești, contravinea puterii sovietice ce avea ca scop deznaționalizarea și impunerea unor valori străine populației din acest teritoriu. [9, pp. 27-28]

Odată ce s-a format și consolidat URSS, a început o activitate propagandă ateistă și persecuție religiosă, pentru lichidarea Bisericii și cultelor religioase au fost emise un ansamblu de decrete, hotărâri, ordine, ordonanțe etc. Astfel, la 23 ianuarie 1918 a fost emis decretul „Cu privire la separarea Bisericii de stat şi a şcolii de Biserică”, care a pus bazele politicii sistematice anti-bisericești a guvernului sovietic.

În perioada 1929-1934 are loc adoptarea unor documente ce avea drept scop persecutarea religioasă și încurajarea propagandei ateiste, astfel menționăm adoptarea circularei secrete „Cu privire la măsurile pentru consolidarea muncii antireligioase”; Hotărârea „Cu privire la asociaţiile religioase; Hotărârea din 1929 a fost completată cu Instrucţiunea NKVD nr. 238 din 1 octombrie 1929 „Cu privire la drepturile şi îndatoririle asociaţiilor religioase”, şi instrucţiunea

CEC din 20 iulie 1930, Instrucţiune la Hotărârea din 8 aprilie 1929 „Cu privire la asociaţiile religioase” şi cea din 16 ianuarie 1931 „Cu privire la ordinea punerii în viaţa a legislaţiei cultelor”.

Pe 24 ianuarie 1929 Biroul Politic al CC al PC (b) din URSS adoptă rezoluţia „Cu privire la măsurile de consolidare a muncii antireligioase”; Adoptarea hotărârii CEC şi CCP al URSS „Cu privire la lupta cu elementele contrarevoluţionare din rândul organelor de conducere ale asociaţiilor religioase”, din 11 februarie 1930; La 14 martie 1930 CC al PC(b) adoptă hotărârea „Cu privire la combaterea denaturărilor liniei partidului în problema mişcării de colectivizare”; Adoptarea, în februarie 1933, Hotărârea „Cu privire la starea organizaţiilor religioase”; 2 iulie 1937 şi 3 ianuarie 1938, Biroul Politic al PCUS (b) a adoptat o hotărâre despre luarea la evidenţă, arestul, împuşcarea şi deţinerea în lagărele de concentrare pentru o perioadă de 8-10 ani a „celor mai duşmănoase elemente antisovietice, inclusiv a foştilor clerici”. Documentele ne demonstrează atitudinea negativă a statului sovietic faţă de cultele religioase, astfel fiind organizate un ansamblu pe acțiuni pentru persecuția, înaintarea măsurilor stricte de deschiderea caselor de rugăciuni, închiderea caselor de rugăciuni și expunerea credincioșilor înafara legii.

Cu toate că, guvernul sovietic, începând cu 1943/44, a abandonat strategia dură anti-biserică, oferind bisericilor ortodoxe, catolice și luterane, precum și unor comunități protestante mai multă libertate (a fost o inițiativă în contextul războiului), Martorii lui Iehova nu au fost recunoscuți legal, au fost clasificați ca “anti-stat, antisovietic și fanatic secte.” Aceștia vor refuza să conlucreze cu statul, totodată refuzau înrolarea în armată și participarea la război. Prin urmare, au fost în mod constant sub supravegherea agențiilor de securitate de stat, care au încercat să descopere locurile casele lor de imprimare, depozite de literatură și deconspirarea legăturii cu alți credincioși de peste hotarele URSS. [9, p.27] Martorii lui Iehova erau supravegheaţi de Securitatea sovietică (KGB) Consiliul pentru afacerile cultelor de pe lângă Consiliul de Miniştri al URSS, format în mai 1944. Aveau ca misiune colectarea datelor cu privire la activitatea sectelor religioase ilegale, emițind dări de seamă către Consiliul de la Moscova, împuternicitul acestuia din teritoriu acorda o atenţie sporită activităţii „Martorilor lui Iehova”. [1, p. 294] Pe lângă Comitetul Executiv Central al URSS exista Comitetul special pentru strămutări, care s-a menţinut până în martie 1959 şi care era subordonat la început Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne (NKVD), apoi Ministerului Securităţii Statului (MGB)” [14, p. 101] În lupta cu membrii organizaţiei „Martorii lui Iehova” „autorităţile sovietice au folosit şi mijloace extrajudiciare, cum ar fi deportările”. [1, p. 295] În timpul valului din 1949 au fost deportați și membri ai Organizației „Martorii lui Iehova” în cazul dacă unul din membrii familiei era în detenție, sau dacă familia era considerată „de chiaburi”. Din cauza suspiciunii Consiliului de Miniștri al RSSM că Organizația se va extinde și va influența comunitatea, a fost întocmită o nouă solicitare către puterea centrală cu scopul

de a interzice funcționarea cultelor religioase. În „Scrisoarea-cerere a Consiliului Ministerului RSSM pentru închiderea comunităților religioase”, fiind intitulată „secret”, emisă la 23 septembrie 1950, erau indicate mai multe cazuri de agitație și de opunere procesului de colectivizare. Ca răspuns la scrisoare, la 21 octombrie 1950, Consiliul de Miniștri al RSSM în cadrul Consiliului de Stat al URSS, va ordona interzicerea liberii deplasări a membrilor confesiunii religioase prin alte localități, interzicerea propagandei religioase la postul de muncă, la fel în cadrul unor campanii, instituții, colhozuri etc., spații publice, lângă râuri, câmpii etc. [12] Pentru a rezolva problema confesiunii religioase „Marturii lui Iehova”, la ordinul lui I.V. Stalin, 19 februarie 1951, va fi emisă „Nota Ministerului Securității de Stat al URSS” , „Despre deportarea participanților antisovietici a sectelor iehoviste și membrii familiilor acestora din regiunea estică a RSS Ucraineană, Bielorusă, Moldovenească, Lituaniană, Letonă și Estonă”, „strict secret” [1, pp. 612- 613]

Persecuția va continua și în perioada 1958-1965, fiind emise o serie de hotărâri, indidații, rezoluții cu referire la răspândirea ideologiei ateiste și încercarea subminării elemntului religios, astfel fiind emisă Hotărârea CC al PCUS din 4 octombrie 1958 „Despre nota Departamentului de Propagandă al PSUS pentru republicile unionale „Cu privire la neajunsurile propagandei ştiinţifico-ateiste”; Hotărârea din 7 martie 1959 „Cu privire la reevaluarea clădirilor mănăstireşti, bisericilor şi caselor de rugăciune”; Hotărârea CC al PCUS „Cu privire la sarcinile propagandei de partid în condiţiile contemporane” şi „Cu privire la măsurile de eliminare a încălcărilor legislaţiei cultelor”; Indicaţia Consiliului pentru problemele cultelor religioase de pe lângă Consiliului de Miniştri al URSS, în 1960, Consiliul Unional al creştinilor evanghelişti-baptişti etc. [16] La 29 mai 1980, Consiliul pentru Culte a adoptat o rezoluție „Cu privire la stadiul și măsurile de consolidare a activității de identificare și prevenire activității ilegale ale sectei Martorilor lui Iehova. Această decizie a primit o mare importanță. Chiar și după moartea lui I. V. Stalin, observăm că cultele religioase vor fi în continuare supravegheate și supuse perecuției. [9, p.62].

Până în 1991 au fost emise un ansamblu de acte legislative ce urmăreau represia Bisercii și cultelor religiose. Cu toate că după moartea lui I. V. Stalin regimul scade din intensitatea atrocităților, oricum se vor produce un ansambu arestări, deportări, URSS fiind un stat ateist. Fiind intens persecutați membrii „sectelor religioase”, îndeosebi cele considerate ilegale, precum sunt Martorii lui Iehova. Activitatea Martorilor lui Iehova, chiar și după eliberarea din deportare va fi strict monitorizată de organele securității.

Martorii lui Iehova și celelalte culte din RSS Moldovenească vor fi judecați în conformitate cu codurile penale din Republica Sovietică Socialistă Ucraineană și Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă. Vom analiza articolele din Codul Penal al RSSFR pentru a identifica prevederile documentului ce ține de persecuția Martorilor lui Iehova. Articolele din Codul Penal, în conformitate cu

care erau judecaţi „Martorii lui Iehova”, erau cele politice. Pentru pedepsirea membrilor Organizației „Martorilor lui Iehova” va fi aplicat „Capitolul întâi. Crime de stat. 1. Crime contrarevoluţionare” articolul 58-10 din Codul Penal al RSSFR – agitaţie şi propagandă antisovietică. Articolul 58-10. Propaganda sau agitație care conține îndemnul de a răsturna, submina sau slăbi puterea sovietică sau de a comite crime contrarevoluționare individuale, precum și distribuirea, sau producerea, sau depozitarea literaturii de același conținut, presupune - închisoare pe o perioadă de cel puțin șase luni. Aceleași acțiuni în timpul tulburărilor în masă sau folosind prejudecățile religioase sau naționale ale maselor, sau într-o situație militară, sau în zonele declarate conform legii marțiale, presupun: măsurile de protecție socială prevăzute la art. 58-2”. Martorii lui Iehova erau condamnați în conformitate cu alte articole, cea mai grea sentință fiind „trădarea patriei”, articolul 58-1 a „Trădarea patriei, adică acțiunile săvârșite de cetățenii URSS în detrimentul puterii militare a URSS, a independenței sale de stat sau a inviolabilității teritoriului său, cum ar fi: spionajul, divulgarea secretelor militare sau de stat, dezertarea în fața inamicului, zbor în străinătate este pedepsit - cea mai mare măsură a pedepsei penale - executarea cu confiscarea tuturor bunurilor, iar în circumstanțe atenuante - închisoare pe un termen de zece ani cu confiscarea tuturor bunurilor.” [24], [1, p. 294]

De asemenea, puteau să fie învinuiți conform punctului 2 „Crime deosebit de periculoase împotriva ordinii de guvernare din URSS”, Capitolul I, articolul 59-7. Propaganda sau agitația care vizează incitarea la vrăjmășie sau la discordie națională sau religioasă, precum și distribuirea sau producerea și păstrarea literaturii de aceeași natură atrage după sine: închisoare de până la doi ani.” Martorii lui Iehova erau învinuiți și pentru neînrolarea în armată (ceea ce este interzis conform credinței), astfel articolul 59-4 stipulează „Sustragerea de la chemarea la serviciul militar activ presupune - munca corectivă de pană la un an. Sustragerea de la o altă chemare la serviciul militar activ în circumstanțe agravante, în special prin vătămarea corporală a propriei persoane, simularea de boală, falsificarea documentelor, mituirea unui funcționar etc. sau sub pretextul convingerilor religioase, atrage: închisoare de până la cinci ani.” Totodată, se va pedepsi prin lege confingerea unei persoane de a nu se înrola în armată sau a refuza participarea la război, astfel articolul 59-5 prevede „Sustragerea persoanelor scutite de serviciul militar din motive religioase, de la recrutarea în timp de război presupune pedeapsa cu închisoarea pe o perioadă de cel puțin un an.”

O metodă de lichidare în masă a membrilor organizației „Martorii lui Iehova” și familiilor acestora va fi deportarea, în acest fel, la 1 aprilie 1951 Martorilor lui Iehova și familiile acestora din RSS Moldovenească și alte republici unionale, în cadrul operaţiei „Sever”(Nord), au fost deportaţi în Siberia. Deportați noaptea, fără a fi preîntâmpinați, încălcându-se un ansamblu de drepturi și libertăți, inclusiv dreptul la judecată, fiindu-le confiscată toată proprietatea. Totodată a fost încălcat

articolul 57, Constituția din 1936, care prevede „Cetăţenii URSS au dreptul la protecţie judiciară împotriva încălcări ale onoarei și demnității, vieții și sănătății, personale libertate și proprietate.” [25] După moartea lui Iosif Stalin la 5 martie 1953, a fost elaborată o amnistie ce prevedea o atitudine mai binevoitoare față de Martorii lui Iehova. Comisia de stat a început să verifice sentințele. Mulți martori au fost eliberați din detenție, iar altora le-a fost modificată sentința, 25 de ani de închisoare au fost înlocuiți cu 10. Însă, amnistia nu era prevăzută pentru Martorii lui Iehova deportați în 1951. Totodată, amnistia nu prevedea libertatea conștiinței și predica religia. Martorii lui Iehova, după eliberare, au primit grele sentințe, iarăși fiind arestați. [9, p. 30] Astfel, Martorii lui Iehova erau învinuiți de acțiuni deosebit de grave de la propaganta antisovietică, până la spionaj și trădare de patrie. Conform Codului Penal din 1960, articolul 70. Agitație și propagandă antisovietică și articolul 72 „Săvârșirea unor infracțiuni de stat deosebit de periculoase și echivalează cu participarea la o organizație antisovietică” fac referire la pedeapsa organizațiilor religioase ilegale, existente în URSS, calificate ca „ oraganizație antisovietică”. Până în anul 1965 Martorii lui Iehova puteau să fie deportați, deținuți în Gulag. Abia în anul 1965 este emis „Ucazul Prezidiumului Sovietului Suprem al URSS referitor la lichidarea regimului de deportare şi pentru iehovişti.” [1, p. 295]

Prin urmare, după procesul de formare și consolidare a RSS Moldovenești, au fost încălcate un ansamblu de drepturi fundamentale ale omului, apogeul fiind în perioada stalinistă, societate trecând prin teroare, devenind un fel de „sclavi contemporani”. Libertatea conștiinței a fost încălcată, credincioșii trecând printr-o îngrozitoare represie consfințită la nivel constituțional (legea fundamentală în URSS) și prin alte legi, decrete etc. Organizația religioasă „Martorii lui Iehova” au suportat consecințele neacceptării de către statul sovietic o unei ideologii diferite de cea impusă la nivel oficial, fiind pedepsiți cu închisoare de până la 25 de ani sau deportare în Siberia etc. Considerăm important de a promova valorile democratice, de a ține vie memoria, de a nu permite ororile comise de criminali și adepții acestora să se repete pentru că orice slăbiciune a democrației, ori uitarea istoriei, poate duce la crearea contextului favorabil pentru instaurarea unui regim criminal.

Referințe bibliografice>

Monografii și cărți:

1. Fuștei N. Persecutarea organizației religioase „Martorii lui Iehova”. Operația „Sever” (1951) în RSSM / Nicolae Fuştei ; Acad. de Științe a Moldovei, Inst. de Istorie. – Ch. : Cuvântul-ABC, 2013. – 260 p.
2. Olaru – Cemîrtan V. Deportările din Basarabia : 1940- 1941, 1944- 1956 / Viorica Olaru-Cemârtan. – Ch.: Pontos, 2013. – 548 p
3. Pasat V. Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești 1940-1950, Tipografia Rosspen, 2006.- 456 p

4. Petrencu A. Teroarea Stalinistă în Basarabia, Studii, Documente, Memorii, Chișinău, Tipografia „Balacron”, 2013- 360 p.
5. Tihanov L. Politica statului sovietic faţă de cultele din R.S.S. Moldovenească, (1944-1965) / Ludmila Tihonov. – Ch. : Prut Internațional, 2004. – 170 p.
6. Бережко К. А. История Свидетелей Иеговы (архивы КГБ). Тип. РА, Арт-Лайф”, 2012, - 220 с.
7. Иваненко С. О людях, никогда не расстающихся Библией. —М.: Арт-Бизнес-Центр, Россия,1999. — 271 с.
8. Одинцов М. Совет Министров СССР постановляет: «Выселить навечно!»: Сб. док. и материалов о Свидетелях Иеговы в Советском Союзе (1951-1985 гг.) / М. И. Одинцов. – Москва: Объединение исследователей религии, Арт-Бизнес-Центр, 2002. – 240 р.
9. Одинцов М. Свобода совести в России исторический и современный аспекты. Выпуск 9. Сборник статей. – СПб.: Российское объединение исследователей религии, Санкт-Петербург, 2011– 512 с
10. Пасат В. Трудные страницы истории Молдовы, 1940-1950-е гг.: [Сб. арх. док. и материалов] с коммент. / В. И. Пасат. – Москва: Терра, 1994. – 800 р.

Articole și publicații de presă

11. Cașu I. Gulagul basarabean: deportări, represiuni, foamete (1940- 1941, 1944-1951). Comunism şi represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid naţional / coord. : Ruxandra Cesereanu. – Iaşi, 2006. – P. 190-208.
12. Chihai N. Cauzele celui de-al treilea val de deportare reflectate în sursele documentare și mărturiile de istorie orală. Metodologii contemporane de cercetare şi evaluare : Conferinţa ştiinţifică naţională a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM, 22-23 aprilie 2021. Chişinău : CEP USM, 2022
13. Fuștei N. Comunităţi religioase ilegale din RSSM (1944-1965), Anuarul Institutului de Istorie, Nr. 9 / 2020
14. Fuștei N. Motive doctrinare pentru persecutarea „Martorilor lui Iehova” / Nicolae Fuştei // Revista de Istorie a Moldovei. – 2013. – Nr 4. – P. 48-64.
15. Fuștei N. Organizarea și lichidarea comunităților religioase în perioada 1944-1965 în RSS Moldovenească / Nicolae Fuştei // Anuarul Institutului de Istorie : Materialele ses. şt. anuale, 21 dec. 2016. – Ch., 2017. P . 304-315.
16. Fuștei N. Istoria relațiilor dintre statul sovietic și cultele religioase pe perioade. Reconstituiri istorice : Civilizaţie, valori, paradigme, persona-

litățţi: In honorem academician Valeriu Pasat. Chişinău : Biblioteca Ştiinţifică (Institut) „A. Lupan”, 2018
17. Olaru-Cemîrtan V. Dosarele secrete ale deportării din 1951: studiu de caz, Destin românesc, revistă de istorie şi cultură, 2008, nr. 2-3 (54): 203-228.
18. Petrencu A. Locul de unde a pornit Gulagul / Anatol Petrencu // Limba Română. – 2015. – Nr 5/6. – P. 361-373.
19. Petrencu A. Regimul totalitar în R.S.S: Moldovenească: trăsături generale și particularități locale / Anatol Petrencu // În serviciul Zeiței Clio. – Ch., 2001. – P. 295-301.
20. Tihanov L. Deportările religioase și operațiunea “Nord” din 1951 / Ludmila Tihonov // Symposia Professorum. Ser. Istorie și Științe Politice : materialele ses. șt., 15-16 oct. 2004. – Ch., 2005. – P. 100-108.

Resurse Web:

21. Anuarul Martorilor lui Iehova pe 2004 pag. 95-124, [citat 22.09.22] Disponibil: *https://wol.jw.org/ro/wol/d/r34/lp-m/302004006?q=deportare&p=par*
22. Codul Penal al Republicii Sovietice Socialiste Ucraineană [citat 15.10.22] Disponibil:https://ru.m.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0_%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8_1926/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_11.01.1956?fbclid=IwAR0ZRsCOQ53xDNuUduIIHNTJ8mlQGo6l_OtADk7mvHv5UDxY8A0A1X9Iqi4
23. Codul Penal al Republicii Sovietice Federative Socialistă Rusă din1926. [citat 19.10.22]

Disponibil:https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm?fbclid=IwAR3ghCAQ0WacIRC0iKBW4KmSNMNcXrUbMTUcRGoUrwuUgBxdQ59s4FIp3CU

24. Constituția Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste din 1977. [citat 19.10.22]

Disponibil:http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm?fbclid=IwAR1j7kw9DLowm3J8KbJsuvJbmdt-SOGWAnI5TTJ-TLQiIggZudyi1kpS-hwM

25. Constituția Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste din 1936. [citat 19.10.22] Disponibil: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm
26. Декрет о свободе совести, церковных и религиозных обществах, 20 января (2 февраля) 1918 г. [citat 19.10.22] Disponibil: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/religion.htm